

**СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ**

УДК 1:001(075)

Гудима І.П.

доктор філософських наук, професор кафедри філософії та соціології

**ЙМОВІРНІСНІ ЗАКОНИ В СИСТЕМІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ: СВІТОГЛЯДНИЙ ТА
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ**

У сучасному світі наука все менше нагадує архів беззаперечних істин, а стрімко перетворюється у могутнє знаряддя досягнення навколишньої дійсності, її явищ і процесів у всіх їх взаємозв'язках та взаємозалежностях. Вона постійно переоцінює факти, виявляє нові параметри змінюваності явищ, здійснює перевірні дослідження, висуває нові гіпотези, а згодом верифікує або ж, навпаки, спростовує їх. У прагненні збагнути природу реальності, зазирнути за грань відомого, людство відкрило для себе ймовірнісний світ – дивовижну царину законів і властивостей, що анітрохи не пояснювалися положеннями пануючої до цього класичної механіки. Нові природничо-наукові дослідження показали фізичну реальність більш складною, гнучкішою та значно багатограннішою, аніж це видавалося через призму застарілої наукової парадигми, змістом світоглядної орієнтації якої були строго детерміновані закономірності світобудови. Філософські ж рефлексії з приводу нового рівня розуміння об'єктивної реальності сприяли звільненню свідомості дослідників від тих методологічних штампів, що мали своїми засновками ідеї механістичного світорозуміння.

Відомо, що філософські концептуалізації детермінізму постулюють наявність об'єктивного взаємозв'язку й взаємообумовленості речей, явищ і процесів світу, до того ж причинність постає в них лише і тільки як момент всезагальної взаємозалежності. Шерегу об'єктивно наявних взаємозв'язків явищ дійсності не притаманна причинна обумовленість (скажімо не спричиненими, в звичайному розумінні даного терміну, є відношення симетрії, функціонування елементів в системах тощо). Детермінізм у науці і філософії ідейно протистоїть індетермінізму, де не визнається об'єктивна причинна обумовленість явищ світу; останній, часом зводиться до телеології, коли джерелом та основою розвитку світу вважається активний телеономічний (від. грец. telos – мета) принцип або закон.

Зміщення фокусу уваги в межах синергетичної парадигми на феномен нестабільності й випадковості в протіканні процесів світу спричинило закладання підвалин нового нелінійного стилю мислення та, відповідно, артикуляцію положень нелінійного детермінізму в основних дисциплінарних практиках – науці, філософії та релігії. Зміна онтологічних філософських ідей щодо характеру вихідної номології (фундаментальної закономірності світобудови) та перегляд традиційних поглядів на однозначність зв'язків та відношень у природі в цілому завдячувало розвитку нерівноважної термодинаміки та запровадження у наукові студії статистичних прийомів і операцій дослідження. Для переусвідомлення місці випадковості в протіканні процесів об'єктивного світу велику роль зіграла поява квантової механіки, де основною темою наукової зацікавленості була ймовірнісна (випадкова) поведінка мікрооб'єктів.

Абсолютизація динамічних законів, скажімо, у період становлення й розвитку класичної науки, які описують поведінку ізольованих й ідеалізованих об'єктів, продукувала положення механістичного детермінізму, де Всесвіт зіставлявся з годинниковим механізмом, дію якого можна цілком збагнути звернувшись до законів динаміки Ньютона. Натомість вивчення випадковості у квантових процесах показало, що передбачення науковця набувають не достовірного, а тільки ймовірнісного характеру. Такий стан речей зумовлений функціонуванням низки випадкових чинників, яке існує в статистичних множинах, наприклад в масових заходах. Коли ж кинути ще більш уважний ретроспективний погляд на минуле, то виявиться, що нівелювання ймовірності системно аргументувалося в міркуваннях видатного вченого П'єра Лапласа, в його уявленнях про жорстку одно-лінійно спрямовану дію динамічних законів. У системі його суджень причина необхідно зумовлює наслідок, а, відтак, майбутній стан об'єкта можна знати достеменно. Однак відомо, що людське пізнання в принципі не може охопити всю сукупність існуючих явищ та процесів, в їх взаємозв'язках і взаємовідношеннях, а людина не в змозі досягнути всі ланцюжки каузальних зв'язків, підстав і наслідків, а відтак, думалося в той час, вона вимушена вводити поняття випадковості та ймовірності, як міру власного незнання. Однак механістична методологія класичної фізики, де абсолютизувалася необхідність та одночасно гранично применшувалася випадковість, в світлі нових наукових відкриттів осуджувалася науковцями за її надмірне спрощення, майже карикатурне відображення об'єктивної реальності[1, с. 16].

Новий, не зашорений існуючими схемами, погляд на об'єктивну реальність, дозволяв побачити в її основі всезагальний світовий взаємозв'язок, що утворюється з різних форм детермінації, котрі різняться між собою як за структурою, так і за зовнішніми проявами. Виявилось, що дивовижне різноманіття світу,

його гнучкість, зумовлені єдністю автономності та залежності, порядку й хаосу, що порядок, як такий, постійний процес становлення нового відбуваються через хаос[2]. Низка таких ідей піднесена на рівень світоглядних узагальнень по новому концептуалізувала історичний поступ людства, його культурний прогрес, свободу, як неможливі в суворо упорядкованій системі координат, поза чинником випадковості та поза постійними змінами ймовірностей.

Нині ж упродовж дебатів проблеми ймовірності неодмінно, як важлива компонента, постає питання співвіднесеності ймовірнісних та динамічних законів; до того ж головна мета такого штибу обговорень проблеми здебільшого зосереджується на виявленні їх (законів) незведеної одна до одної специфіки та з'ясуванні особливостей їх взаємозв'язку. У своїх крайніх пагонах витлумачення питання зводилися до дилеми – чи можуть бути ймовірнісні закони редуковані (зведені) до динамічних, чи це – неможливо? Теоретичне виправдання й обґрунтування першої позиції неодмінно моделювало ситуацію, де ймовірнісні закони гублять власну специфіку та не можуть розглядатися науковим співтовариством як фундаментальні закони дійсності; це, власне, і мало місце за умов безроздільного панування механістичної наукової парадигми, коли випадковість оцінювалася як наслідок недосконалості пізнавальних можливостей суб'єкта. З поступом науки, особливо зі становленням квантової механіки такі погляди поступово поступалися місцем переконанню, що фундаментальні рівні буття виявляють себе через ймовірнісні закони, а суворі детермінації є лише їх граничним спрощенням чи, в кращому випадку, ідеалізацією.

Однак, ретельно проведені дослідження, спостереження та експерименти показали, що різноманітна дійсність виявляє себе в якісно відмінних типах детермінації явищ, а, відтак, зведення ймовірнісних законів до однолінійної спрямованості законів суворі детермінації – неправомірне й увіч безпідставне; понад те, була достеменно доведена об'єктивна основа таких законів, що виявляють особливу форму детермінації явищ, якісно відмінну від суворого детермінізму. З огляду на сказане слід визнати, що академічна наука та культура загалом нині переживають ситуацію переходу від універсалізації динамічних законів до переосмислення їх лише як моменту пізнання навколишнього світу, з необхідністю осягнення суттєвого статистичних законів, що надають більш довшу картину навколишньої дійсності.

Глобальні наукові перспективи опрацювання даної теми в цілому та у її системотворчих елементах вбачаються у необхідності подальшого продовження тих студій, що постали в якості філософсько-методологічної рефлексії наукового вивчення динамічного світу, що здатен до самоорганізації на різних рівнях власного існування. Адже з'ясування філософського змісту нелінійного мислення спрямоване не тільки виявленні місця та ролі останнього в сучасній методології науки, воно також передбачає власне філософську оцінку процесів становлення наукового пізнання. Студії такого гатунку дозволять збагнути закони глобального нелінійного світу в його взаємозв'язках і параметрах змінюваності та розвинути евристичні можливості ефективної орієнтації у цьому світі.

Література

1. Пригожин И. От существующего к возникающему. М., 1985. С. 16.
2. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой: Пер. с англ./ Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. М.: Прогресс, 1986. 432 с.

УДК 342.8

Зубченко О.С.

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри філософії та соціології

ОСОБЛИВОСТІ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ-2020 У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

Місцева кампанія-2020 суттєво відрізнялася від усіх попередніх виборчих перегонів та характеризувалась кількома особливостями.

По-перше, провідні електоральні актори, зокрема «Слуга народу», ОПЗЖ та «Європейська солідарність», використовували переважно загальнонаціональний порядок денний та практично не говорили про місцеві проблеми.

По-друге, зважаючи на високий розмір виборчої застави, партії таргетували вибори за ступенем пріоритетності. Найвищий «конкурс» до місцевої ради (17 суб'єктів) був у Енергодарі – місті, що має один з найбільших в області бюджетів, та де тісно переплітаються інтереси кількох впливових регіональних та всеукраїнських фінансово-промислових угруповань. Натомість найменше кандидати прагнули потрапити до Пологівської районної ради (8 партій), вірогідно, через невизначеність повноважень, бюджетної та майнової бази новостворених, укрупнених райрад.

По-третє, було відзначено суттєві відмінності між явкою міського та сільського населення. Одними із найпасивніших були жителі Запоріжжя та Мелітополя (голосувати прийшли лише по 30%). У той же час мешканці сільських територій поставилися до виконання свого громадянського обов'язку набагато